

Oliekevers rond het Haringvliet

Op de zonnige middag van 5 april 2019 liepen ondergetekenden langs de Scharrezeedijk ten oosten van Stellendam. Deze fraaie slaperdijk trok de aandacht door een open vegetatie waarin onder andere rozetten van wegdistel en kruisdistel te zien waren. Over de gehele lengte wemelde het van de wilde bijen, die op de zonbeschenen zuidhelling in overvloed nestgelegenheid vonden. We zagen bedreigde soorten als donkere rimpelrug, moshommel en roodsprietwespbij, maar bovenal zeer veel individuen van de algemene grasbij en haar parasiet de kortsprietwespbij. De rijkdom aan bijen nodigde uit om nog wat langer rond te struinen.

Gaandeweg troffen we redelijk wat exemplaren van de gewone wolzwever, een pluizig ogende vlieg die op bijen parasiteert. De vrouwtjes schoten telkens eieren in één van de vele nestgangen in het dijktaf. Halverwege kruiste een grote kever ons pad, blauw-zwart van kleur en met een sterk gezwollen achterlijf. Het lopen van het dier werd zichtbaar bemoeilijkt door het zware lichaam dat door de vegetatie van de steile dijkhelling moest worden gesleept. Het was direct duidelijk dat dit een met eieren gevulde vrouw van een gewone oliekever, *Meloe proscarabeus*, betrof, ook een parasiet van wilde bijen. Het 'gewoon' in de naam doet wat misplaatst aan, want de soort is in de laatste decennia sterk achteruit gegaan. Een vlugge zoektocht op Waarneming.nl wees uit dat er slechts twee historische waarnemingen uit Zuid-Holland gemeld zijn: één van 2013 uit Gorinchem en één van 1972 uit Middelharnis. Reden genoeg om op 19 april nog eens terug te gaan naar de dijk, waarbij nota bene twee exemplaren van beide geslachten zich goed lieten bekijken.

Groot was de verrassing toen in dezelfde maand afzonderlijk van elkaar nog twee waarnemingen van gewone oliekevers in Zuid-Holland verschenen: op 23 april 2019 trof Tijmen Hartung een vrouwelijk exemplaar aan op een zeedijk aan de oostkant van de Korendijkse Slikken, op 27 april 2019 trof Jan Aalders een mannelijk exemplaar op een zeedijk centraal in de Beninger Slikken. Daarmee blijken oliekevers nog op alle eilanden rondom het Haringvliet - Voorne-Putten, Hoeksche Waard en Goeree - voor te komen.

In Nederland komen twee soorten oliekevers van het genus *Meloe* voor: de gewone oliekever, *Meloe proscarabeus*, en de blauwe oliekever, *Meloe violaceus*. De twee soorten zijn moeilijk van elkaar te onderscheiden, determinatie gebeurt vooral op basis van de vorm en de bestippling van het halsschild. Ook wat betreft levenswijze zijn de soorten sterk gelijkend. De verwijzing naar olie in de soortnaam is gebaseerd op de irriterende vloeistof die de volwassen kevers bij verstoring uitscheiden en die zelfs brandwonden kan veroorzaken.

Door Niels Godijn en Linde Slikboer

Alle oliekevers van het geslacht *Meloe* parasiteren op wilde bijen. De vrouwtjes zetten een klein aantal grote eipakketten af op een plek waar veel wilde bijen actief zijn. De larven zijn in het eerste stadium voorzien van een zestal pootjes en zijn zeer beweeglijk, waarbij ze op zoek gaan naar bloemen en andere hoge punten in de vegetatie. Van daaruit grijpen ze zich vast aan foeragerende of rustende bijen en reizen mee naar het nest. Aangekomen bij de nestingang laat de larve zich van de bijenrug vallen, gaat het nest binnen en eet voedselvoorraad en ei van de bij op. Vanwege de uiteindelijke omvang van de kever is één nest niet voldoende om het dier te voeden tot volwassenheid. De larve wandelt van nestkamer naar nestkamer om telkens de voedselvoorraad te plunderen. Een hoge dichtheid van bijennesten is dan ook een vereiste voor een oliekever.

De volwassen dieren voeden zich met plantendelen en lijken een voorkeur te hebben voor de kroonbladen van boterbloemen. Volwassen oliekevers zijn, met hun formaat tot 35 mm en zwarte schilden met metaalglans, een opvallende verschijning. Ze hebben slechts gereduceerde vleugels en daarbij een zeer zwaar lijf. De dieren kunnen dan ook niet vliegen. Verspreiding moet plaatsvinden tijdens het larvaal stadium, waarbij de larven meeliften met bijen. Wilde bijen begeven zich in de regel niet meer dan enkele honderden meters, jonge dieren soms enkele kilometers, van het geboortenest. Al weet de keverlarve mee te liften met een reislustige bij, dan nog is de kans dat het dier op een geschikte voortplantingsplek terechtkomt gering. Uitbreiding van het leefgebied van oliekevers gebeurt dus moeizaam en toevalligerwijs.

De gewone meiworm, zoals de gewone oliekever vroeger in de volksmond werd genoemd, was ooit wijdverbreid en talrijk aanwezig in Nederland. Momenteel is de verspreiding sterk versnipperd met een zwaartepunt in de zuidelijke helft van Limburg. In Noord-Brabant beschouwt de provincie beide *Meloe*-oliekevers als aandachtsoort. Die status is niet onterecht, omdat de kevers een indicator zijn van hoge natuurwaarden.

Over de auteurs

Niels Godijn is groot liefhebber van de kustgebieden van de Zuid-Hollandse en Zeeuwse eilanden. In zijn vrije tijd komt hij er graag genieten van de landschappelijke openheid. Hij is werkzaam voor 'Grauwe Kiekendief - Kenniscentrum Akkervogels', waar hij zich inzet voor onderzoek en bescherming van natuur in akkerbouwgebieden in de regio.

Linde Slikboer is bijenspecialist en werkzaam bij 'EIS Kenniscentrum Insecten'. Haar ontdekking van de uitgestorven gewaande kraagbloedbij op een dijk was het begin van haar grote interesse in dijken als leefgebied voor (bedreigde) insecten.

Het leefgebied betreft schrale vegetaties met aanwezigheid van stabiele bijenpopulaties. Hun veeleisende levenswijze, de lage verspreidingskansen en kwetsbaarheid vanwege het grote formaat van de volwassen dieren, maken oliekevers zeer kritisch en gevoelig voor veranderingen in het biotoop. De kevers zijn afhankelijk van extensief beheerde plekken met weinig verstoring, waar grote aantallen wilde bijen stabiel aanwezig zijn.

De parasitaire oliekevers worden zelf ook lastig gevallen. De belagers zijn kleine en specialistische muggen: oliekeverknutten. Daar zijn meerdere soorten van, die zich allen via hun scherpe zuignuit voeden met de lichaamsvloeistoffen van oliekevers. De vrouwelijke oliekever die we op 19 april in Stellendam aantroffen werd achtervolgd door een aantal exemplaren van een dergelijke knut. We hebben twee exemplaren verzameld en overhandigd aan Pasquale Cilliberti, collectiebeheerder bij Naturalis en specialist van onder andere de Ceratopogonidae, de knutten. Het soortcomplex waar onze exemplaren toe behoren betreft een groep die erg moeilijk op naam te brengen is. Bij de determinatie kregen we gelukkig hulp van de Poolse knuttenexpert Ryszard Szadziewski. Het blijkt te gaan om *Atrichopogon meleosugans*, een nieuwe soort voor Nederland (publicatie in voorbereiding).

Oliekevers zijn opvallende, zeldzaam geworden kevers met een bijzondere levenswijze. In westelijk Nederland lijken de eens algemeen voorkomende 'meiwormen' teruggedrongen tot de dijken: een bijzonder waardevol biotoop in een steeds leger wordend landschap. Dijken staan al langer bekend als refugia voor bedreigde soorten, waaronder paddenstoelen en planten. De in dit artikel beschreven waarnemingen bewijzen dat deze cultuurhistorische landschapselementen ook voor insecten een grote waarde kunnen hebben. Komt u ook een oliekever tegen? Geef uw waarneming dan door, via www.waarneming.nl of mail uw waarneming, liefst met foto, naar linde.slikboer@naturalis.nl.